

Függelék

Kósa László:

Hungarológia

Hungarológia, magyarságtudomány: a magyarsággal és környezetével foglalkozó tudományok összefoglaló neve. A ~ szót Bartucz Lajos és Gragger Róbert használták először az 1920-as években. A kifejezés az 1930-as években gyökeresedett meg a magyar tudományos életben. A magyar történettudomány minden ágát (művelődés-, jog-, népességtörténet stb.), a magyar irodalomtörténetet, a magyar nyelvtudományt, a néprajzot, a földrajzot, a régészetet, a művészet- és zenetörténetet, a szociológiát, az embertant, a mo.-i növény- és állatvilág tanulmányozását végző tudományokat együttesen értették rajta. A ~ fogalmát az átlagos tudományos szóhasználatnál mélyebben értelmezte tanulmányaiban Németh László (Egy Hungarológiai Társaság terve, Válasz, 1934; A magyarságtudomány feladatai, Magyarságtudomány, 1935). Németh László nem csupán a szaktudományok eredményeinek összegét, nemcsak összeműködésüket, hanem a magyar kultúra jellegét kutató ön- és helyzetismereti diszciplínát nevezte ~-nak vagy magyarságtudománynak. Európai, közelebről közép-európai beágyazottságban kívánta a magyarság múlt- és jelenbeli sorsát a ~-val tanulmányozni. →Magyarságtudomány címmel 1935–37 és 1941–43 közt Ortutay Gyula szerkesztésében folyóirat jelent meg, hogy fóruma legyen a ~ komplex tudományos célkitűzéseinek. Az 1930-as évektől ~-i célkitűzéssel több tudományos intézet működött; → Alföldi Tudományos Intézet, →Erdélyi Tudományos Intézet, →Magyarságtudományi Intézet, →Táj- és Népkutató Központ. Napjainkban hasonló profilú a →Dunántúli Tudományos Intézet és az újvidéki →Hungarológiai Intézet, Újvidék.

(Címszó a Magyar Néprajzi Lexikon III. kötetében, Akadémiai Kiadó, Bp. 1980., 598 p.)

Jankovics József:

Hungarológia

Hungarológia: magyarságtudomány, filológiai jellegű komplex tudománysszak, amely a magyar népre, etnikumára, történetére, nyelvére, kultúrájára irányuló interdiszciplináris tudományos kutatói tevékenység összessége. Célja a nemzeti civilizáció komplex kutatása, mely megegyezik a nemzetközi modern filológia hasonló irányultságú törekvéseivel (germanisztika, polonisztika, hispanisztika stb.). A mai ~ legfőbb célja, hogy minél teljesebben tárja fel, gondolzza és elemezze mindazt, ami a magyar nép történeti múltjával, múlt- és jelenbeli kultúrájával összefügg. A szintézis nem valamiféle nemzeti jelleg, magyar lényeg elvonatkoztatására törekszik, hanem a magyar nemzeti civilizációt kívánja vizsgálat tárgyává tenni a maga komplexitásában, ellentmondásaiban és más nemzeti civilizációktól való elhatárolhatatlanságában. A ~ csak részben a nemzeti önismeret tudománya, ugyanakkor nemzetközi tudománysszak, mely azt is kutatja, hogy az adott nemzeti kultúra hol helyezkedik el az emberiség összcivilizációjában, ill. mivel járul hozzá annak kiteljesítéséhez. Ennélfogva a magyarságra irányuló tudomány, de nem a magyarok tudománya. Nemzetközi szinten úgy jelenik meg, mint az emberi civilizáció egyik sajátos összetevőjének és értékének nemzeti elfogultságtól és nemzeti elkötelezettségtől mentes vizsgálata.

* A történetileg változó tartalmú fogalom kialakulása a 20. sz. 20-as éveire tehető. A magyar „nemzetismeret” kezdetleges megvalósulásaként azonban már Bél Mátyás „Notitia Hungariae”-jában (1735) felfedezhető, mint a magyarságtudomány elkülönülésének és kialakulásának korai, tudatos mozzanata. A 19. sz. folyamán, a romantika nemzeti jellegű törekvéseitől is támogatva felerősödik az igény a nemzeti önismeret elmélyítésére. Csaplovics János „Ethnographiai értekezés Magyar Országról” (1822) s még inkább Hunfalvy Pál „Magyarország ethnographiája” (1822) c. műve nem csupán az első jelentős magyar nyelvű néprajzi összefoglalás, hanem egyben kísérlet a sokoldalú és tudományos igényű, objektív szemléletmódú magyar nemzeti önismeret létrehozására is. Századunk 20-as, 30-as éveiben Gragger Róbert, majd Bartucz Lajos tevékenysége nyomán újabb, minden korábbinál alapvetőbb törekvések irányultak a magyarságtudomány jelentésének fogalmi tisztázására, programjának meghatározására és hivatalos működési-művelési kereteinek kialakítására. Bartucztól (1930) függetlenül, de vele egybehangzóan tett javaslatot Németh László a „Tanú”-ban (1932) az új tudomány megalkotására, s a „Válasz”-ban (1934) már részletesen kifejtette egy ~-i társaság tervét. 1935 júliusában Ortutay Gyula szerkesztésében megjelent a „Magyarságtudomány” c. évnegyedes folyóirat, mely 1937-ig látott napvilágot folyamatosan, és 1942–43-ban jelent meg újra, immár Eckhardt Sándor és Ortutay Gyula szerkesztésében, erősebben történeti-filológiai jelleggel, németellenes orientációval. Az újrainduló „Magyarságtudomány” tág fogalomértelmezése szerint a magyarságtudomány olyan program, amely a magyarsággal foglalkozó tudományok célkitűzéseit mind magába foglalja, s azokat szervesen összekapcsolja és kiegészíti. A magyar történettudomány minden ágát a fogalomkörbe vonták: a magyar nyelv-és irodalomtörténet mellett a jog- és zenetörténet, a néprajz, az antropológia, a népiségtörténet, emberföldrajz, társadalomtörténet, archeológia, Mo. növény- és állatvilágának tanulmányozása is a ~ feladatkörébe tartozott. Németh László „nemzeti ön- és helyzetismeretként” értelmezte a ~-t, hangsúlyozván annak komplex voltát és – főleg közép-európai alapokon nyugvó – összehasonlító jellegét. A két világháború között a ~ saját létének,

szerepének megfogalmazására, diszciplináris öntudata kifermálására tett lépéseket. E törekvések jegyében a bp.-i Pázmány Péter Tudományegyetemen több nemzeti tudománnyal foglalkozó tanszék közreműködésével, Eckhardt Sándor irányítása alatt 1939-ben létrehozták a Magyarságtudományi Intézetet. A korszak hivatalos-nacionalista, szellemtörténeti megalapozású nemzetkarakterológiájával, sorstudományával szemben kutatási terveket dolgoztak ki, feladatokat, munkákat irányítottak és hangoltak össze, előadásokat tartottak és könyvsorozatot indítottak, amelyben a szellemi, kulturális tényeket összekapcsolták a gazdasági-társadalmi kérdések vizsgálatával. A nemzeti tudományok tervszerűbb és korszerűbb művelésére tettek kezdeményezést. A Magyarságtudományi Intézettel párhuzamosan több más intézet is foglalkozott ~-i témájú kutatásokkal (Alföldi Tudományos Intézet, Erdélyi Tudományos Intézet, Táj- és Népkutató Központ). 1945 után a leegyszerűsítő hivatalos álláspont ideológiai fenntartásait is kifejezésre juttatva egyaránt nacionalistának bélyegezte a két világháború közötti politika és publicisztika által diszkreditált, ill. az annak ellenében kialakított magyarságtudományt, így az első jelentős dátum a ~ történetében 1968 volt, amikor Újvidéken megalakult a Hungarológiai Intézet. E tudományos intézet a jugoszláviai magyarság nyelvének, irodalmának, művelődéstörténetének tanulmányozása végett jött létre, s 1976-tól az újvidéki egyetem bölcsészettudományi karának keretében működik, a Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete néven. Kötetes publikációk mellett folyóiratot is megjelentet az intézet, „A Hungarológiai Intézet Tudományos Közlemények” (1976) címmel. A ~ nemzetközi stúdiómmá fejlesztésében, a külföldi hungarológus szakemberek képzésében jelentős szerepet játszik a külföldi, egyetemi szintű magyar oktatás. A nem mo.-i szakképzés rendkívüli fontosságát jelzi, hogy ma már a világ 95 felsőoktatási intézményében folyik ilyen jellegű tevékenység. Az amerikai egyesült államokbeli bloomingtoni Indiana University példájától ösztönözve folyamatban van más országokban is a ~-i kutatást és oktatást egységbe fogó központok kialakítása (Róma, Párizs). * A világ hungarológusainak első átfogó szervezete, a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság 1977-ben jött létre azzal a céllal, hogy a magyarságtudománnyal foglalkozó szakembereket nemzetközi méretekben összefogja, munkájukat támogassa és tudományos tevékenységük eredményeit széles körben ismertté tegye. A társaság létrehozása nemzetközi igényeknek tett eleget, de célkitűzései között nemzeti szempontok voltak meghatározó jelentőségűek. A magyar nemzeti tudományok Mo.-on kívüli, nemzetközi művelésének serkentése, s a ~ mint multidiszciplináris stúdió nem magyar nyelvterületen való tudományos megismertetése érdekében alakult meg a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság. E tájékoztató, információkat továbbító, a kutatást és az oktatást szervező és elősegítő funkció mellett a társaság arra is vállalkozott, hogy a világ különböző országaiban dolgozó hungarológusokat szervezetenként tömörítve megteremtse azt az intézményt, amely a nemzetközi tudományos életben a magyar filológiai tudományokat és azok művelőit képviseli. Nemzetközi tagságú ~-i társaság megalakításának igénye az 1960-as évek elején merült fel, s az MTA elnöksége 1975. szeptember 11-ére hívta össze a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság Kezdeményező Bizottságát. Ennek előterjesztése nyomán, a Nemzetközi Előkészítő Bizottság 1977. június 2–3-i javaslata alapján, a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság 1977. augusztus 25-én tartotta meg alakuló közgyűlését Nyíregyházán. Az alakuló közgyűlés 17 országot képviselő közel száz részvevője megválasztotta a társaság vezetőségét. Az elnöki tisztre B. Wickman uppsalai professzort választották, a főtitkár Klaniczay Tibor, a főtitkárhelyettes Béládi Miklós lett. A társaság székhelye Budapest. Az 1984-ben már 878 tagot számláló Nemzetközi Magyar Filológiai Társaságot 1979-ben a modern nyelvek és irodalmak nemzetközi szervezeteinek csúciszerve, a Fédération Internationale des Langues et Littératures Modernes 20. tagegyesületeként iktatta soraiba. A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság programja és az alapszabályban foglaltak értelmében olyan kiadványok, folyóiratok szerkesztését tűzte maga elé, amelyek a mo.-i és a külföldi hungarológusok minél teljesebb információcseréjét s a ~ nemzetközi jellegű tudománnyá válását szolgálják. A társaság 1979-ben indult magyar nyelvű tájékoztató folyóirata, a „Hungarológiai Értesítő” egyedülálló vállalkozás a tudományszak történetében. Fő feladata, hogy megteremtse az összeköttetést a mo.-i és a külföldi hungarológusok és ~-i műhelyek között, biztosítsa a magyarságtudomány szakembereinek állandó tudományos eszmecseréjét, gyorsan és megbízhatóan tájé-

koztassa a kutatókat és az oktatókat tudományterületük legújabb eredményeiről és eseményeiről. Ennek érdekében a „Hungarológiai Értesítő” közli egy-egy év magyar irodalomtörténetének és nyelvészetének, néprajztudományi termésének teljes bibliográfiáját, valamint a teljesség igényével ismerteti ugyanezen tudományágak külföldön és Mo.-on megjelent szakmunkáit. Tájékoztat a ~ híreiről: az egyes ~-i műhelyekben folyó munkákról, a magyarságtudományi tárgyú konferenciákról, rendezvényekről és egyéb eseményekről. A folyóirat főszerkesztője – haláláig, 1983-ig – Béládi Miklós volt, felelős szerkesztője Jankovics József. A társaság idegen nyelvű szakfolyóirata, a „Hungarian Studies” 1985-ben indult, az Akadémiai Kiadó gondozásában. A lap programja szerint idegen nyelvű publikációs lehetőséget kíván biztosítani a ~ külföldi művelői számára is, akik eddig megfelelő fórum híján csak más tudományágak szakfolyóirataiban tehették közzé magyar tárgyú írásaikat. (Kivételt jelent a G. Stadtmüller által 1969-ben alapított, Münchenben megjelenő „Ungarn-Jahrbuch”, ill. a torontói „The Canadian-American Review of Hungarian Studies”, amelyet Dreisziger Nándor alapított 1974-ben. A félévenként megjelenő lap 1981 óta „Hungarian Studies Review” címen, Dreisziger és Bisztray György szerkesztésében lát napvilágot.) A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság kezdeményezésére és védnöksége alatt Budapesten szerkesztett „Hungarian Studies” egyben a magyarságtudomány olyan nemzetközi színvonalú jelenlétét kívánja megteremteni, amely a magyar nyelven nem tudók részére is hozzáférhetővé teszi a tudomány-szak eredményeit, ugyanakkor méltán képviseli a magyar nemzeti kultúra, nyelv és irodalom értékeit. A folyóiratot nemzetközi szerkesztőbizottság jegyzi, amelynek elnöke D. Sinor bloomingtoni professzor, a lap felelős szerkesztője Voigt Vilmos. A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság egyik legfőbb tudományos tevékenységi formája a tanácskozások, kongresszusok szervezése. A társaság 1981. augusztus 10–14. között Budapesten rendezte meg az I. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszust, amely határátkö a magyar filológia, a ~ történetében. Először gyűltek össze három tudományág, a magyar irodalomtörténet, a nyelvészet és a néprajz szakemberei a világ minden tájáról – 22 országból volt jelen oktató vagy kutató –, hogy az interdiszciplinaritás és a komparatiztika szempontjait is érvényre juttatva tanácskozzanak a Mo.-on kívüli magyar oktatás helyzetéről, valamint a magyar vers sajátosságairól. A kongresszuson elhangzott előadások kötetben is napvilágot láttak („Hungarológiai oktatás régen és ma”. Szerk.: M. Róna Judit, 1983.; „A magyar vers” Szerk. Béládi M., Jankovics J., Nyerges Judit, 1985). A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság II. nemzetközi kongresszusát 1986. szeptember 1–5. között Bécsben tartotta, ahol „A magyar történelem, nyelv, irodalom és néprajz a Duna-völgyi népek kultúrájával kölcsönhatásban, különös tekintettel a 18–19. és a 19–20. sz. fordulóján” témakörben hangzottak el előadások. * Irod.: Németh L.: Egy Hungarológiai Társaság terve (Válasz, 1934/1); Németh L.: A magyarságtudomány feladatai (Magyarságtudomány, 1935/1); Bartucz L.: A magyar nemzetismeretről (Ethnographia, 1936/1); Mi a magyar? Szerk. Szekfű Gy. (1939); Úr és paraszt a magyar élet egységében. Szerk. Eckhardt S. (1941); Klaniczay T.: A magyar filológia helyzete külföldön (1973). In: Hagyományok ébresztése (1976); Kovács S. I.: Beszélgetés Klaniczay Tiborral a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaságról (Kortárs, 1978/3); Béládi M.: Jelentős állomás a hungarológiai kutatásokban (Magyar Tudomány, 1982/1); M. Róna J.: A hungarológia régen és ma (Jelenkor, 1982/1); A nemzeti emlékezet tudománya (Alföld, 1982/5).

(Címszó a Kulturális Kisenciklopédiából, Kossuth Könyvkiadó, 1986. 229–231 p.)